

Open Ruimte: kansen voor een pluriforme, gastvrije en vitale stad

I

Dames en heren, goedemiddag!

Ik voel me vereerd dat ik uw diesviering vandaag mag opluisteren met een verhaal in het teken van 'Zin in de stad'. Een verhaal waarmee ik de aftrap geef – zo is de bedoeling – voor de ongetwijfeld inspirerende discussies en dialogen die hierna volgen. Dat doe ik met veel plezier!

En laat ik maar meteen iets bekennen: ik wist dat er in Utrecht een Universiteit voor Humanistiek was, maar daar hield het ook mee op. Jaja, en dat na 11 jaar werken bij de gemeente, ik voel me wel enigszins beschaamd... Een kleine verzachtende factor: ik woon in Amsterdam, de stad waar ik, inmiddels vele jaren geleden, zelf studeerde.

Nou goed, wat doet een gedigitaliseerd mens wanneer zij iets niet weet?

Zij gaat googelen! Deze mooie omschrijving van humanisme, uw inspiratiebron, vond ik op de site van uw universiteit:

"Humanisme staat voor waarden als vrijheid en zelfbeschikking, rechtvaardigheid en waardering voor de kracht van diversiteit. Het is ook – en dat vind ik interessant! – een esthetisch streven: de kunst om de mooie, fijnzinnige en aantrekkelijke kanten van het mens zijn te ontwikkelen. (...) Vooral sinds de Verlichting kan humanisme worden gezien als een open levensbeschouwing, waarbij het menselijk perspectief maatgevend is bij het begrijpen van en het zin geven aan het leven en de wereld."

Toen sprak ik ter voorbereiding op dit praatje met Tonja van den Ende, de directeur van het praktijkcentrum Zingeving & Professie van deze universiteit. En zij vertelde dat de universiteit groeit, maar haar intimiteit wil behouden dus liever niet te groot wil worden, en dat kwaliteit en verbinding met andere Utrechtse organisaties centraal staan en centraal moeten blijven staan.

Deze uitnodiging aan mij is geen toeval geweest...

Want... ik lees u graag de volgende passage voor uit de nieuwe cultuurvisie van de stad, getiteld 'Open Ruimte' die ik als ambtenaar bij Culturele Zaken in elkaar heb geschreven en die Tonja toen nog niet kende... Deze visie heeft een looptijd van 10 jaar, want we kijken ver vooruit, naar 2022 wanneer Utrecht 900 jaar stadsrechten viert en hopelijk vier jaar eerder, in 2018, Europese Culturele Hoofdstad is geweest.

Dit staat er in onze visie:

"De fysieke groei van Utrecht in combinatie met de financiële crisis én de landelijke politieke conjunctuur daagt ons stevig uit: hoe zorgen wij ervoor dat onze stad haar culturele hart en

ziel niet verliest? Hoe behouden wij het karakter dat alom wordt gewaardeerd: de informaliteit, kleinschaligheid en menselijke maat, de gastvrijheid en openheid voor iedereen met een goed idee, de korte lijnen en de relaxte atmosfeer?”

De stad Utrecht en de Universiteit voor Humanistiek: zij lijken voor elkaar gemaakt.

II

In 'Open Ruimte' wordt een lans gebroken voor onorthodoxe, slimme, constructieve verbindingen tussen culturele organisaties en creatieven, onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Waarbij de stad vanuit drie invalshoeken wordt bekeken: de stad als podium, als creatieve ruimte en als leeromgeving. Alsof je steeds even een andere bril opzet en zo diezelfde stad steeds in een ander licht beziet...

De stad als podium gaat over de stad als openbare ontmoetingsruimte, van traditioneel podium en museum tot pleinen en parken. Daar treffen kunstenaars en publiek elkaar, daar krijgt kunst betekenis.

De stad is ook de standplaats van kunstenaars en creatieven, die er aan het werk zijn en er allerlei vormen van kunst en aan kunst gelieerde zaken produceren.

En de stad is de omgeving waarin kinderen en jongeren opgroeien, naar school gaan en via allerlei vormen van cultuureducatie de wereld van kunst en cultuur betreden. De omgeving waarin ook volwassenen hun creativiteit blijven voeden en kennis blijven vergaren. En de context waarbinnen creatieve uitwisseling plaatsvindt tussen de werelden van kunst en cultuur, het onderwijs en het bedrijfsleven.

Dat laatste – die creatieve uitwisseling – is de grote uitdaging voor de komende jaren. Want het is eenvoudiger gezegd dan gedaan en het is nog bepaald geen staande praktijk. Het betekent dat je breder kijkt dan je eigen domein, dat je nieuwsgierig bent en bereid bent grenzen te verkennen en ook wilt nadenken over de stad in brede zin – een organisch gegroeid geheel van menselijke activiteiten en relaties dat continu in beweging is.

Wat is goed voor de stad, vraag ik mij samen met mijn collega's van Culturele Zaken af. Wie en wat hebben we nodig om de stad goed te voeden en ook in de komende jaren, ondanks een wellicht zware wereldwijde crisis en met minder geld, leuk en dynamisch te houden?

Never waste a good crisis! Een raak advies van de Amerikaanse econoom Milton Friedman. In tijden van crisis wordt alles vloeibaar, raken vastgeroeste praktijken op drift en ontstaat de doorwaadbare plaats en de kans om 'het eens helemaal anders te doen'.

Zo'n tijd is nu aangebroken, in Europa, in Nederland, in onze stad: het momentum is daar, we weten dat er nu intensieve gesprekken lopen in onze culturele sector over samenwerking, verbinding en massa maken, en we zijn buitengewoon nieuwsgierig naar de resultaten. Overigens, we hebben in de stad daar al diverse mooie voorbeelden van.

Heel inspirerend en baanbrekend, vind ik, is het werk van Yo! Opera, de organisatie die ruim tien jaar met tweejaarlijkse internationale jeugdoperafestivals en tussendoor allerlei andere activiteiten een heel concrete verbinding heeft weten te leggen tussen opera en een jong publiek.

Yo! Opera verbond zich van meet af aan met Utrechtse wijken en met scholen, in de vorm van langjarige creatieve partnerschappen. De Operaflat in Overvecht was een pareltje: kinderen die het libretto schreven en jonge componisten, zangers en musici die voor de muziek en uitvoering zorgden. Wie bij een van de flatwoningen aanbelde kreeg een mini-operaatje aangeboden.

Het werk van Yo! zit erop, afgelopen najaar vond het zesde en laatste festival plaats en artistiek leider Anthony Heidweiller slaat zijn vleugels elders uit. De gemeente heeft zijn pionierswerk beloond met de Cultuurprijs van de stad Utrecht.

Een project van een totaal andere orde is KUS: Kunst in het Stationsgebied. Een tienjarig traject waarin de inrichting van de openbare ruimte rondom het nieuwe station in belangrijke mate gekleurd gaat worden door kunstmanifestaties en tijdelijke en permanente kunstwerken. Een samenwerking van de gemeente met onder andere partners uit het bedrijfsleven zoals Corio, ProRail, NS, maar ook winkeliers en culturele organisaties. Zo'n combinatie van private en publieke inspanning vanuit een gedeeld belang maakt dat je met grote projecten echt veel meer slagkracht krijgt.

Het kan ook kleinschaliger. Vorige week kwam ik via LinkedIn in contact met de directeur van Stichting Woonzorgcentra voor ouderen De Rijnhoven, een organisatie die actief is in Vleuten, De Meern, Leidsche Rijn, Harmelen en Montfoort. Care and Culture: onder die noemer is hij op zoek naar nieuwe verbindingen vanuit zijn sector met het culturele leven. Hij nodigde mij uit om eens door te praten over ideeën voor Utrecht Europese Culturele Hoofdstad. Interessant! We gaan er binnenkort eens over doorpraten...

Zo openen zich nieuwe werelden, zo kom je tot verfrissende samenwerking en uitwisseling, zo ontstaat nieuwe energie. Dat zie ik nu ook binnen mijn eigen organisatie, de gemeente, gebeuren. Waar bijvoorbeeld cultuur eerst in zijn eigen hokje zat en amper iets met stedelijke ontwikkeling te maken had, zie je nu dat er steeds intensiever en met enthousiasme wordt samengewerkt door mensen van verschillende afdelingen en diensten. Het is eigenlijk zo vanzelfsprekend: weg met die hokjesgeest!

In de verbinding en bundeling van krachten, daar ben ik echt van overtuigd, ligt de sleutel voor borging van de creatieve kracht van deze stad. Ook al leven we momenteel in een turbulente wereld en weten politici nationaal en wereldwijd amper vergezichten te bieden en oplossingen aan de dragen – dan nog zal Utrecht haar vitaliteit niet snel verliezen dankzij haar creatieve en innovatieve vermogen, haar vermogen tot netwerken en samenwerken én het feit dat de stad niet alleen feitelijk jong is maar er steeds weer in slaagt daadwerkelijk jong van hart te blijven.

Oftewel, om nog één keer uit 'Open Ruimte' te citeren: 'Een cultureel sterke stad is een economisch en maatschappelijk sterke stad, die in tijden van crisis over veerkracht beschikt en zich goed kan weren.'

Dat is de reden dat Utrecht – in tegenstelling tot het rijk en de provincie – niet snijdt in haar cultuurbudget en blijft investeren in talentontwikkeling, in broedplaatsen en culturele hotspots, in rijk programmerende podia en spannende festivals en in een brede cultuurparticipatie.

III

Laat ik nu kort even wat over mezelf vertellen, zodat mijn verhaal ook iets meer persoonlijke kleur krijgt. Ik ben van huis uit musicoloog, studeerde in Amsterdam en leerde in die tijd Utrecht kennen als de stad van de Woolloomooloo. Na mijn studie was ik onder andere muziekjournalist bij de Volkskrant – wereldmuziek was mijn specialiteit – en dat betekende dat ik RASA vaak van binnen heb gezien en ook Muziekcentrum Vredenburg en het SJU Jazzpodium.

Nu wérk ik voor deze stad, een stad waar ik overigens nooit heb willen wonen want het feit dat iedereen elkaar hier op straat tegenkomt vond ik altijd erg benauwend – geef mij maar wat meer anonimiteit. Maar... ik ben langzaamaan van deze stad gaan houden, ik ben in de ban geraakt, ik heb echt zin gekregen in deze stad, ze heeft me te pakken.

Als ik door haar oude centrum loop, voel ik de grote rust van grachten en werven, van kerkpleinen en binnenplaatsen. Het moge duidelijk zijn: ik loop dan even niet door het winkelhart van Nederland en ben de Oudegracht van de winkelketens voorbij...

Afgelopen najaar, vroeg in de avond in de bus op weg naar een concert in de Nicolaïkerk, het was al donker, voelde ik de geheimzinnigheid van het Domplein en riep de nogal spaarzaam verlichte Lange Nieuwstraat een wonderlijk gevoel van melancholie en nostalgie op. Tja, wat is dat...

Oude straten, oude stenen, een lange Europese geschiedenis van zo'n 2000 jaar die deze stad heeft getekend... En tegelijkertijd fietsen en lopen daar al die studenten, jong en fris, nieuwsgierig en leergierig, zij bepalen in een groot deel van het jaar de sfeer in de binnenstad én de sfeer van het Utrechtse culturele leven.

Stad, universiteiten en hogescholen: ze leven in symbiose. Zonder al die jonge aanwas jaarlijks zou Utrecht cultureel niet zijn wat ze is. Studenten hebben altijd vorm gegeven aan het Utrechtse culturele leven: als initiatiefnemer van festivals en podia, als muzikant en theatermaker, als organisator en journalist, en niet te vergeten als stagiair en vrijwilliger.

Aan de andere kant: zonder dat mooie, levendige cultuuraanbod en de kansen die jonge talenten hier kunnen pakken zouden de opleidingen niet die ruim 70.000 studenten weten te trekken die hier nu een studie volgen. Dat alles, gecombineerd met haar centrale ligging,

maakt de stad ook een erg aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven, voor kennisinstellingen, voor landelijke kunstvoorzieningen.

Niet voor niets is Utrecht, na Amsterdam, de meest aantrekkelijke stad van Nederland. Zelfs wie nooit naar een concert of tentoonstelling gaat wil hier wel wonen, omdat de mogelijkheid er in principe wèl is. Dat is een fascinerend gegeven, dat Gerard Marlet, samensteller van de jaarlijkse Atlas voor Gemeenten, in zijn promotieonderzoek 'De aantrekkelijke stad' uit te doeken heeft gedaan. Je hoeft niet, maar je zou kunnen... Maar zelfs wie nergens naartoe wil loopt in deze stad vanzelf de cultuur tegen het lijf: tijdens Culturele Zondagen, tijdens festivals, tijdens wandelingen door een van de parken.

IV

Dames en heren, bij de woorden 'Zin in de stad' krijg ik meteen trek. Alsof ik zo meteen in een lekkere én voedzame én gezonde appel ga bijten. U merkt wel, ik heb goede voornemens voor 2012. Utrecht is bij mijn weten nog nooit met een vrucht vergeleken, maar ik bedoel maar: het gaat over lust, verlangen én over betekenis, zingeving. Zin hebben om ergens goed je tanden in te zetten, je in te spannen, je nieuwsgierigheid te bevredigen. Utrecht heeft het vermogen om die lust, dat verlangen op te roepen.

Ik heb nu zin om u even – in rap tempo – wat plaatjes te laten zien. Als illustratie van die leuke, energieke, interessante, kunstminnende, jonge oude stad die Utrecht is. Het zal u, naar ik hoop, niet allemaal onbekend voorkomen...

- De laserstralen van Uithof naar Domtoren t.g.v. het lustrum van de 375-jarige Universiteit
- Kytopia aan de Zeedijk: de muzikale vrijplaats van Kytteman, Pax en C'mon & Kyski en vele anderen
- De urban dance scene verzameld in Straat, een project van Het Lab, Dox en Springdance
- VJ op de Dom, door mij vrijzinnig gecombineerd met Kabouter & Erwtje
- Amateurs in actie tijdens Europa Cantat, het grote internationale korenevenement, een paar jaar terug
- Nieuwe media: een van de booming sectoren in de stad
- Culturele Zondagen, een ander pareltje, initiatief van Leefbaar Utrecht en model voor andere steden
- De Neude: hét festivalplein van de stad – hier Festival aan de Werf
- Nijntje: kinderen en Japanners zijn er dol op... icoon van Utrecht, samen met De Haas op de Neude
- Yo! – Impakt – Museumnacht: de jonge generatie makers aan zet
- Jaarlijks stroomt de stad vol met goths voor het gothic festival Summer Darkness
- Rechtsonder: een bijzonder succesvolle expositie van Paul McCarthy op de Uithof
- Een greep uit onze podia: met de klok mee Vredenburg Leidsche Rijn, RASA, Tivoli en Theater Kikker
- De Nederlandse Bachvereniging in de Domkerk, eigentijds uitgelicht

- Utrechtse muziekensembles: oude en nieuwe muziek, daarin zit de kracht van Utrecht
- En tot slot, het café...

Dit is slechts een deeltje van al het cultureel kapitaal – mensen, organisaties, gebouwen, broedplaatsen, netwerken, werkwijzen – waarmee de stad komend jaar een gooi gaat doen naar de titel Europese Culturele Hoofdstad. Najaar 2012 leveren wij ons bidbook in, een dik jaar later weten we of we in 2018 namens Nederland de titel mogen uitdragen met een fantastisch internationaal programma voor jong en oud, voor inwoners en bezoekers. Utrecht heeft vier concurrenten (Den Haag, Maastricht, Eindhoven en Leeuwarden), maar het zal u duidelijk zijn: alleen Utrecht verdient die titel, dubbel en dwars! Dus!

Het traject op weg naar Europese Culturele Hoofdstad is er een van de lange adem, van duurzaam bouwen aan de stad, aan netwerken, verbindingen, met kunst en cultuur als aanjager van stedelijke ontwikkeling in de meest ruime zin – niet alleen ruimtelijk en fysiek: de stad als een verzameling huizen en straten, stenen en asfalt, maar zeker ook sociaal-maatschappelijk: de stad die zoveel mogelijk mensen kans biedt zich naar beste kunnen te ontwikkelen en te ontplooiën, en die zich ontfermt over wie het minder getroffen heeft.

Verbinden en delen zit in de genen van Utrecht. Sint Maarten – de Romeinse soldaat die zijn mantel deelde met een bedelaar – is beschermheilige van de stad. Utrecht huisvest het meer dan 600 jaar oude en nog steeds actieve Bartholomeus Gasthuis, een huis waar ouderen wonen, leven en zorg ontvangen. De stad draait – vroeger en nu – voor een fors deel op het initiatief van eigenwijze, ideeënrijke burgers en de netwerken en allianties die zij bouwen.

Utrecht wil ook de komende jaren iedere inwoner, ieder mens met hart voor deze stad, die open ruimte blijven bieden, pluriform en gastvrij zijn, creatief en open naar Europa en de wereld.

Tot slot

Onlangs, al surfend over het internet, raakte ik verzeild op – notabene – onze eigen gemeentelijke cultuursite waar onder meer nieuws is te vinden over het Utrechtse stadsdichterschap. In februari 2009 werd Ingmar Heytze door B&W aangesteld als eerste – en laatste – stadsdichter van Utrecht. Hij nam het initiatief tot oprichting van het collectief Utrechts Dichtersgilde dat sinds begin vorig jaar de stad poëtisch van observaties en kanttekeningen voorziet. Ik raad u aan eens een kijkje te nemen op de site: www.utrecht.nl/kunstencultuur.

Geraakt werd ik door het volgende gedicht van Ingmar Heytze, dat ik graag ter afsluiting aan u voordraag. Het heet:

UTRECHT 2009

Utrecht is een stad van eindeloos beginnen.
Een dierbaar doolhof. Een gesticht.
Een pleisterplaats. Een dassenburcht.
Het grootste dorp van Nederland.

Utrecht is een toverstad waar baksteen
groeit tot kathedralen. Een perkament dat
zegt dat we bestaan. Een eindeloze gang
vol deuren die niet open willen gaan.

Utrecht is een kiekje van de kosmos
met de nacht als sluitertijd. Gondels op
de grachten, borstplaatbruggen boven
rondvaartboten van amandelspijs.

Utrecht is een bonte stoet van kloosterlingen
en Romeinen tussen werven, water, licht
en carillons – gelieven zonder jas onder
de koplamp van de maan, meisjes met

dolfijnen in hun ondergoed, hospita's
in statige, koloniale lanen. Utrecht is
een grijze dame met een opgebroken hart.
Utrecht is een lelie die wil bloeien in de nacht.

Ik wens u een mooie, inspirerende middag toe!